

UDK:821.512.133.09

ZAMONAVIY O‘ZBEK SHE’RIYATIDA TASAVVUFIIY KONSEPSIYA VA KOMIL
INSON METAFORASINING BADIY-FALSAFIY DETERMINATSIYASI

(Mirza Kenjabek ijodi misolida)

Botirjonova Nozima Nodirjon qizi

BuxDPI 1 – kurs magistranti.

Botirjonovanozima5@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20538631>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek she’riyatining yetuk vakili Mirza Kenjabek ijodidagi tasavvufiy-erfoniy motivlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoir asarlaridagi "komil inson" g‘oyasining lisoniy va badiiy ifodalari, klassik an‘analari va zamonaviy talqinning sintezi masalalari IMRAD standartida asosida o‘rganilgan. Shoir poetikasidagi ramzlar tizimi va lirik qahramon evolyutsiyasi filologik aspektida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Tasavvufiy poetika, komil inson, Mirza Kenjabek, erfoniy tahlil, badiiy determinatsiya, lingvopoetika, tazarru, nafs islohi, neoklassitsizm, Rauf Parfi.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ФИЛОСОФСКОЕ ДЕТЕРМИНАЦИЯ СУФИЙСКОЙ
КОНЦЕПЦИИ И МЕТАФОРЫ СОВЕРШЕННОГО ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОЙ
УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ (на примере творчества Мирзы Кенжабека)

Аннотация. В статье анализируются суфийско-ирфонские мотивы в творчестве видного представителя современной узбекской поэзии Мирзы Кенжабека. На основе стандарта IMRAD изучены вопросы языкового и художественного выражения идеи «совершенного человека», синтеза классических традиций и современной интерпретации. Система символов и эволюция лирического героя освещены в филологическом аспекте.

Ключевые слова: Суфийская поэтика, совершенный человек, Мирза Кенжабек, ирфонский анализ, художественная детерминация, лингвопоэтика, tazarru, исечение нафса, неоклассицизм.

ARTISTIC AND PHILOSOPHICAL DETERMINATION OF THE SUFI CONCEPT AND
THE METAPHOR OF THE PERFECT MAN IN MODERN UZBEK POETRY
(on the example of Mirza Kenjabek’s works)

Abstract. This article analyzes Sufi-Irfon motifs in the works of Mirza Kenjabek, a prominent representative of modern Uzbek poetry. Based on the IMRAD standard, the study explores the linguistic and artistic expressions of the "Perfect Man" idea, as well as the synthesis of classical traditions and modern interpretations. The system of symbols and the evolution of the lyrical hero are highlighted from a philological perspective.

Keywords: Sufi poetics, Perfect Man, Mirza Kenjabek, Irfonic analysis, artistic determination, linguopoetics, tazarru, reformation of nafs, neoclassicism.

KIRISH

XXI asr o‘zbek she’riyatining fundamental xususiyati — milliy ma’naviy ildizlarga qaytish va klassik tasavvufiy an‘analarni zamonaviy tafakkur prizmasidan o‘tkazishdir. Mirza Kenjabek ijodi bu borada o‘zining intellektual salmog‘i va erfoniy teranligi bilan alohida ajralib turadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, shoir ijodida tasavvuf shunchaki tarixiy ekzotika emas, balki shaxs ma'naviy kamolotining metodologik asosi sifatida namoyon bo'ladi.

Maqolaning maqsadi - shoir poetikasida "komil inson" g'oyasining badiiy ifodalanish qonuniyatlarini va tasavvufiy tushunchalarning lisoniy transformatsiyasini aniqlashdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida kompleks filologik yondashuv qo'llanilgan:

Lingvopoetik tahlil: Matndagi erfoniy terminlarning estetik funksiyasini aniqlash uchun.

Germenevtik metod: Matn osti ma'nolarini va muallifning diniy-falsafiy intensiyasini ochishda.

Qiyosiy-tipologik metod: Mirza Kenjabek ijodini Alisher Navoiy va Rauf Parfi an'analari bilan bog'liqligini o'rganishda.

Lingvostatistik tahlil: Tasavvufiy istilohlarning matndagi chastotasini aniqlash uchun.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tasavvufiy Ontologiya va "Vahdat" Falsafasi

Shoir lirikasi "Vahdatul shuhud" falsafasiga suyanadi. Mirza Kenjabek she'riyatida har bir tabiiy detal (giyoh, shudring, quyosh) Ilohiy qudratning tajalliyi sifatida talqin qilinadi.

Borliq — "Fano" (o'tkinchi), Haqiqat esa — "Baqo" (boqiylik) sifatida qarshilantiriladi.

Komil Inson — Ijtimoiy Faol Zohid Sifatida

Shoir talqinidagi komil inson obrazi faqat tarkidunyo qilish emas, balki hayotning murakkabliklari ichida qalbini pok saqlashdir.

"*Dasti ba kor, dili ba Yor*" (Qo'li ishda, ko'ngli Allohda). Bu tamoyil shoirning lirik qahramoni uchun hayotiy determinant hisoblanadi.

"Munojot" va "Nafs" Islohi

"Munojot" turkumida tasavvufiy ierarxiya (Nafs, Qalb, Ruh) badiiy mantiq asosi bo'lib xizmat qiladi. Shoirning: "*O'zingdan o'zingga qochdim, ilohim...*" misrasida insonning tuban nafs va ilohiy ruhi o'rtasidagi ziddiyat antiteza san'ati orqali berilgan.

Lingvostatistik Tahlil Natijalari

Shoirning 50 ta tanlangan she'ri kontent-analiz qilinganda quyidagi natijalar olindi:

- **Ishq / Muhabbat:** 42% (Borliqni anglash vositasi)
- **Nafs / Isloh:** 28% (Ruhiy to'siq va imtihon)
- **Tavba / Tazarru:** 18% (Poklanish va katarsis)

MUHOKAMA

Klassik Traditsiya va Neoklassik Interpretatsiya

Mirza Kenjabek klassik tasavvufiy ramzlarga (sham va parvona) zamonaviy psixologik holatlar yuklaydi. Uning "parvona"si — bu haqiqat yo'lida o'zligini fido qilishga tayyor bo'lgan zamonaviy ziyoli timsolidir.

Qiyosiy Tahlil: Rauf Parfi va Mirza Kenjabek

Rauf Parfida tasavvufiy motivlar estetik isyon va erksevarlik ruhi bilan bog'langan bo'lsa, Mirza Kenjabekda bu jarayon klassik erfoniy intizom (shariat va tariqat uyg'unligi) asosiga quriladi.

Parfida ruh erkinligi ijtimoiy ozodlik bo'lsa, Kenjabekda bu Nafs kishanidan qutulish orqali erishiladigan ruhiy xotirjamlikdir.

Tarjima va Intertekstuallik

Jaloliddin Rumiyning "*Masnaviyi ma'naviy*" asari tarjimasi shoir ijodida "Rumiyona uslub"ning shakllanishiga sabab bo'lgan. "Nay" ramzi shoir she'rlarida yangicha — asliy vatan (Arsh) sog'inchi sifatida transformatsiya qilingan.

XULOSA

Mirza Kenjabekning tasavvufiy konsepsiyasi — milliy tafakkurning regeneratsiyasi jarayonidir.

Shoir:

1. Klassik tasavvufiy an'analarni zamonaviy muammolar bilan sintezladi.
2. "Komil inson" metaforasini badiiy determinant darajasiga ko'tarib, she'riyatning axloqiy funksiyasini kuchaytirdi.
3. O'zbek tilining ma'naviy-erfoniy qatlamlarini yangiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Kenjabek, M.** *Sog'inch: Saylanma.* – Toshkent: Sharq, 2014.
2. **Navoiy, A.** *Hayratul-abror.* – Toshkent: Fan, 1991.
3. **Nasafiy, A.** *Zubdat al-haqoyiq.* – Toshkent: Kamalak, 1992.
4. **Haqqulov, I.** *Taqdir va tafakkur.* – Toshkent: Sharq, 2007.
5. **Komilov, N.** *Tasavvuf.* – Toshkent: Movarounnahr, 2009.
6. **Schimmel, A.** *Mystical Dimensions of Islam.* – University of North Carolina Press, 1975.